

Révész Sándor

Az életés holt

„Gyötrött és tépett magamat / Régi hiteiben
füröszte / Vérből, jajból és lángból / Szede-
getem össze / S elteszem, mint életés holtat.”
(Mag hó alatt)

Tavaly novemberben konferenciát rendeztek a Politikatörténeti Intézetben *Ady magyarsága és modernsége* címmel. Veszélyes cím. Annak konfirmálására csábíthat könnyen csábuló szellemeket, hogy a magyar modernség, a modern magyarság olyan, mint az Adyé. Szerencsére a konferencián túlnyomórészt nehezen csábuló, autonóm előadók adtak elő, s így a konferenciából lett kis kötet („Komp-ország megindult dühösen Kelet fele újra”, *Ady magyarsága és modernsége*, Napvilág, 2014, 288 o.) inkább ahhoz a hozzám közel álló következtetéshez vezet, az olvasót, hogy Ady modernsége és magyarsága két különböző irányba mutatott, és sehol sem passzolt össze.

A nagy szellemeknek van kisszerű fölhasználási lehetőségük is. Jelenkori szellemi csatáinkban nagyokat döfhetünk tőlük vett idézetekkel. Olyanokkal, melyek pontosan azt mondják, amit mi akarunk mondani, pontosan azt, amire nekünk az adott helyen és időben szükségünk van. Csak persze jobban mondják, szebben és hatásosabban, mint ahogy mi mondanánk, mert hiszen ezért nagyobb szellemek nálunk, s mivel a nevüknek is nagyobb erejük van, az is hozzáadódik a döfés erejéhez. Nincs az a közéleti aszkéta, aki erről a kisszerű felhasználási lehetőségről lemondana. Magam is szoktam élni vele.

Kevesen vannak, akik annyira

alkalmasak lennének az ilyesféle fölhasználásra, mint Ady Endre. Bagóért megvettem teljes zsurnaliszta életművét az e-bookomra, de, mint olvasom Ferencz Győző tanulmányában, még azt a másfél eurót is kár volt kiadni érte, mert fenn van a hálón az egész. Bárki bámről ír, keressen rá a kulcsszavakra, garantáltan talál pillanatok alatt nagyot ütős Ady-szöveget, mely éppen oda csap, ahová köll. És akkor még a versekről nem is beszélünk. Azt az idézetmontázst, mely a kötet első részét teszi, mintha direkt ilyenfelhasználási lehetőségre tekintve szerkesztették volna.

A probléma akkor kezdődik, amikor az elemi életműrészeknek és a név súlyának a használatához fűződő érdek az életmű, az életút egészére rátekintve, ahhoz viszonyulva leszűkíti a látómezőnket, eltorzítja a látásmódunkat. Márai Sándor esetében ez különösen gyakori és drámai. Egy régebbi írásomban (*Az antimindenes*, *Beszélő*, 2008. június) ezt bővebben ki is fejtettem. „Márainál van idézet-bunkó bőven – mindenki kezébe s mindenki fejére. A *Naplókat* bizvást tekinthetjük mindenkire kiszolgáló s mindenkire fenyegető bunkóraktárnak.” És ezen bunkók hatóerejének növelése végett homogenizálják ellentétes erők, ellentétes irányultságú orákulummá az eklektikus, következetlen és voltaképp világnézet nélküli Márait.

Ady persze sokkal nagyobb for-

mátum. Az ő egyneműsítésével, feszültségmentesítésével és kritikátlan szemléletével sokkal többet vezíthetünk. Például azt a lehetőséget, hogy a jelenkori magyarországi rezsím nyugatos kritikusai felfedezzék Adynál azokat az avított elemeket is, amelyek máig sem, az ő táborukból sem vesztek ki, s amelyek éppenséggel összekötik őket Nyugat-ellenes ellenfeleikkel.

Ez a kritikátlan viszonyulás a kötet írásai közül keveset jellemez, de kiváló kollégámét, Kácsor Zsoltét igen. Ő például az igazságnak tökéletesen megfelelően megállapítja, hogy „az ezeréves nemzetre oly büszke Ady Endre megtagadta az ezeréves magyar királyságot, az ezeréves nemesi rendet, az ezeréves Szent Koronát, megtagadott mindent, amibe beleszületett”. No de ez a megállapítás – méltatás! Ahelyett, hogy kritikai problémafelvetés lenne: miért volt Ady büszke arra, amit rühellt és megtagadott? Mi ennek az értelme és magyarázata? Ez a kérdés nyitja meg az utat ahhoz, hogy fölfedezzük az Ady-féle megtagadásban a történetietlenséget és az Ady-féle nemzetfelfogásban az eredetközösség önértékként való tételezését.

A fent említett kritikátlanság felel meg azon nemzetkarakterológiai felfogás folyamatosságának, mely már Ady korában sem illett össze az ő radikális, nyugatos modernizmusával, mára meg már végképp anakronisztikus elemmé vált a nyugatos rezsímkritikában. „A magyarság ugyanis képes arra, amire más európai nemzetek egyáltalán nem: olykor hátrafelé menekel, de büszke rá, hogy akkor legalább díszlépésben” – írja Kácsor kolléga Ady Endre szerkesztő kollégánknak címzett levelében. Az egy menetoszlopban, egységesen, teljesen egyedi, magyar módon hát-

rafelé igyekvő nemzet képe éppoly adys, mint amennyire hamis. Viszont megfelel annak a nacionálnihilista hangulatnak, mely a Nyugatra tekintő rezsímkritikát uralja manapság, s szoros rokonságban áll azzal a nacionálnihilizmussal, mely az MSZP 1994-es győzelme („a múlt visszaszavazása”) és a 2004-es népszavazás („Trianon visszaszavazása”) után áthatotta a „jobbboldali” „nemzetkritikát”.

Az Ady-kérdések, az Ady-viták megnyitásának, az Ady-tabuk áttörésének az izgalma határozza meg a kötet hét tanulmányát. A hét szerzőt ez a termékeny izgatottság köti össze. „A plurális demokrácia beköszöntésének idején azt vártuk, hogy az Ady-olvasás területén is egyfajta nyitott, a sokféle perspektíva egyidejű érvényességét és létjogosultságát meggyőződéssel hangsúlyozó diskurzus alakul ki. Mint tudjuk, nem ennek a toleranciának az ideje köszöntött be sem a közélet szférájában, sem az Ady-kutatásban.” Ezt állapította meg Gintli Tibor. Ezt a kötetet az az elszánt törekvés tartja össze, hogy végre fölporogjon ez a nyitott diskurzus. Valamennyi tanulmány az építő provokáció becsvágyával íródott.

Tverdota György fogalmazta meg legélesebben azt a feszültséget, amit Ady radikálisan múlttagadó társadalomfelfogása és megújítatlan, múltból öröklött nemzetfelfogása között érzékelhetünk. „A minta, amelyhez alkalmazkodott, mint megannyi kortársánál, nála is egyfajta nemzetkarakterológiai ihletettséggű gondolkodásmód volt. (...) A közfelfogástól kapott keretet Ady változtatlanul hagyta, éppen csak alaposan felforgatta a keretet kitöltő nemzeti önképet és önértékelést.”

Ady számára fontos volt az ősi birtokon belülség, az eredetközös-

ség, „az Ond vezérhez való familiáris kapcsolat”. A jogkiterjesztés, a nemzet kereteinek kitágítása a közrendűek és a kívülről jöttek befogása végett Adynál egyszerre befogadó, úri gesztus és egy ezeréves gyalázat megtagadása és felszámolása. Egyszerre kegy és jog.

Tverdota egymás mellé állítja Ady egyaránt karakteres filozemita és idegenellenes (többek között antiszemita) megnyilvánulásait. „Elégedetten pipáljuk ki, amikor olyan filozemita megnyilvánulásokkal találkozunk, mint A bélyeges sereg című vers, és megütökzünk, amikor a Seregesen senkik jönnek kezdetének masszív idegenellenes indulatait tapasztaljuk.” Tverdota ez utóbbit idézi is: „Mind den semmirevalónak, / Gácsnak, svábnak és zsidónak / Grádics adattott: / Itt alatt már csak egyedül / Maradok.” Ellenben A bélyeges sereget Tverdota nem idézi, pedig érdemes. Ady rengeteg cikket írt nyomorgó, üldözött, megrágalmazott zsidók védelmében. Ebben a versben is a „bélyeges” zsidókkal, a menekülő, „választott fajzattal” kapcsolja össze magát. Így: „Véretek, ha idegen is százszor, / Mégis az enyém, az enyém, / Véres ajkakkal mézes asszonyaitok / S nyitott szívvel baráti hű fiúk / Átöntötték belém.”

Az azonosulás kettős értelmű. Egyszerre mutat a múltba és a jövőbe. Azonosulás a zsidóval, aki Ady szemében a modernitást, a haladás ambícióját képviseli a múltba ragadt Magyarországon. És azonosulás a „választott fajzattal”. A zsidó kiválasztottságot, az egyetemes áldozati és messiási szerepet átvetíteni önmagára, a saját nemzetre a XIX. századi nacionalizmusok legjellemzőbb internacionális vonása, melynek tragikus következményei a XX. században bontakoztak ki és máig hatnak. (Trencsényi Balázs

elemzi ezt igen mélyen és részletesen A nép lelke című monográfiájában.) Veres András idézi, mert igen találónak tartja, Kemény István Komp-ország a hídról című 2006-os esszéjéből az erre vonatkozó részt: bármennyit ostromozta is Ady a magyar népet, az ő „egész költészete egyetlen hosszú hízelgés a magyar léleknek. Azt sugallta neki, hogy a magyar nép Isten második választott népe. (...) Célja és küldetése van. Mindezt az Ady-költészet nem kimondja, hanem egyszerűen úgy szól a magyarokhoz a maga bibliás, prófétás nyelvén, ahogy csakis egy választott néphez lehet szólni.”

A kötet szerzőit ennek a bibliás, prófétai hangütésnek az értékelése meg is osztja. „...éppen a bibliás nyelvezet, illetve annak protestáns prédikatori változata... bizonyult költészete leginkább romlandó részének” – véli Veres. A „profetikus hangot nem érdemes, és azt hiszem, nem is lehet komolyan venni” – ez Ferencz Győző véleménye. Radnóti Sándor, éppen ellenkezőleg, úgy gondolja, hogy Ady életművének első felével, melyben egy sajátos, partikuláris magyar mitológia épült az „ős Kajánnal”, az „ős Bizonnyal”, szemben áll a közvetlenül a Bibliára utaló „profetikus, illetve történelmi nagy záró korszak”, mely egyetemessé tisztul, dísztelenedik az „élet él és élni akar”, az élet önértékének alap gondolatával.

Az öröklött xenofóbia és a radikális befogadó gesztusok együttese jellemzi Adyt. Nemcsak a zsidókhoz, hanem az ország lakosságának felét adó nem magyarokhoz való viszonyát is. A jogkiterjesztő befogadás soha nem jelenti azt, hogy az ősiség és az idegenség ne lenne számára jelentős tényező. A Margita élni akar című radikálisan filozemita versciklusból is kiderül, hogy azért az nincs teljesen rendjén,

hogy a „zsidóink” „kissé túlzottan-honosak”, vagyis olyanok, akik nem különböztetik meg a maguk honosságát a mégiscsak más minőségű ősi honosságtól.

Egy pillanatra térjünk még vissza Veres megjegyzéséhez, miszerint „elégedetten pipáljuk ki, amikor olyan filozemita megnyilvánulásokkal találkozunk, mint”. Nos, a -szemitizmushoz akkor sem érdemes elégedetten pipálni, ha filo-. Mert ugyanabban az antiszociologikus miszticizmusban gyökerezik, mint az anti-. Ha szociológiai tényezők helyett valaminő természet adta zsidó erényben találjuk az okát annak, miért voltak annyian a zsidók (illetve zsidó származásúak) a progresszív gondolkodók között, akkor igazoljuk azokat, akik valaminő természet adta zsidó romlottságban találják az okát annak, miért voltak annyian a zsidók (zsidó származásúak) a kommunisták között.

12

Ferencz Győző hosszan idézi Ady Menjünk vissza Ázsiába című 1902-es cikkét. Többek között ezt: „Szeretett úri véreim, Ázsia ordított fel bennetek. A nosztalgia, a nomád baromi ember méla vágyakozása rohamba tört ki. (...) Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén.” Pár hónappal később futott ki Ady tollából ez: „Ha valamikor csakugyan lesz ebből az országból valami, ezeknek a kozmopolitáknak köszönheti, nem pedig a sújtásos, félig Ázsiában élő, a nyers hús és lótej daliás korán rá-gódó, zsidópüfölő s frázistgyártó hazafffyaknak.” Újabb pár hónappal később kiderül, hogy „annyi képességünk sincs a modern parlamentáris élethez, mint a boxereknek”. A „szittyá sereg” pedig, mely

Adyt „máglyára vinné”, „Irán-szágú”. Nyilván bűdös.

Ady nagyon karakteresen a főlsőbbrendű európai kultúrnépek és az alsóbbrendű nem európai, nem kultúrnépek dichotómiájában fogalmaz. Ilyen alsóbbrendű, baromi népnek lenni szégyen, bűn – erkölcsi kérdés. És nyilván választás kérdése, hiszen a magyaroknak is ez a választás, a Nyugatra tartásban való meghókölés, a Keletre való visszafordulás a vétkük. A szubjektív, nemzeti vétkük. Ázsiai és szamojéd erkölcsökről olvasunk Adynál, nem pedig a világtörténelem veszteseiről. A kínai boxerek sem úgy jönnek elő (a boxerlázadás kegyetlen leverése után pár hónappal), mint a gyarmatosítók ellen lázadó elnyomottak, hanem úgy, mint akik természetük szerint alkalmatlanok a parlamentarizmusra.

Természetesen nem Ady a probléma, hanem a használata. Ady fél lábbal kilépett a korából, a másikkal nem. Nem rossz arány. Például Berzsenyihez képest, pedig ő is nagy költő volt. Nem azzal van a gond, hogy Ady nem vagy csak részben tudott kilépni korának nemzetfelfogásából, hanem azzal, hogy az Adyra való kritikátlan hivatkozás éppen ennek a felfogásnak a túlélését támogatja – Ady tekintélyével. Ráadásul ez a kritikátlan hivatkozás Ady tekintélyének egymással szemben álló konzervatív, nacionalista és európeér felhasználóit egyaránt jellemzi. Az európeérek olyan lelkesen állítják szembe Adyra hivatkozva Ázsiát (avagy a Balkánt) a Nyugattal, mintha semmiféle távolságot nem kellene tartaniuk attól, ahogy Ady ezt az ázsiaiságot, balkániságot morális, szubjektív alsóbbrendűségként, olykor szinte állati létként megjeleníti. És mintha problémát-

lanul lehetne a „baloldal” „magyarellenességét” hirdető konzervatív „magyarkodókkal” szembeállítani az Én nem vagyok magyar?-t a Rákosi Jenő kedvéért beleszúrt kirekesztő kiszólással: „svábokból jött magyaroknak...”

Ferencz Győző megállapítja, hogy „Ady publicisztikája stílusában és szellemében is a »latin világosság«-ot képviseli”, s a messianizmusa azért lehetett hiteles sokak számára, mert valóban „tisztán látott”. Ugyanő pár oldallal korábban leszögezi azt is, hogy „összességében az, ami tételes eszmetörténeti hatásként tetten érhető munkásságában, igen sovány. Azaz ami másoknál, például Jászinál kimutathatóan megjelenik, Adynál csak közvetetten mutatható ki: párizsi napi politikai tájékozódása során találkozott azokkal az eszméáramlatokkal, amelyek a magyar viszonyokra visszafordítva igazolták, tisztán látja a... magyarországi elmaradottságot.”

Egy lépésre vagyunk annak elismerésétől, hogy Ady világnézete nem önálló, hanem követő és hitszerű. Neki mindig kell „egy jó Valaki”, aki a gondolatait vezérli. Ady mások szemével „lát tisztán”, mindenekelőtt Jászi Oszkáréval, ahogy azt a Margita élni akar ciklusban vakmerő őszinteséggel meg is verseli: „(Nekem mindig kell egy jó Valaki, / Kit emeljek magam fölött a trónra: / Jászi Oszkár már évek hosszátán / Külömb, mintsem kezem saruját oldja. / Hitvallásom és hős örületem / Az ő diktáló, tiszta lelkétől függ. / Ez is asszonyosság, de szívvel állok: / A Jásziság én akart ideálom.)”

Ady már fiatalon, költői kibontakozása előtt, a Nagyvárad Naplóban is hosszan, lelkesen és egyetértőleg idézi Somló Bódog marxista szövegeit. Ady Ferencz leltára sze-

rint „demokratának, szocialistának, internacionalistának, liberális anarchistának” vallotta magát. Olyan egymással szomszédos világnézetek hatása alatt, illetve keresztződésében állott, melyek objektív szükségszerűségként határozták meg a világ haladásának irányát. Ady félelmetes publicisztikai és költői erővel utasította ebbe az irányba a magyarságot a pusztulás terhe mellett. Viszont teljességgel szubjektív módon kezelte az objektív szükségszerűségekhez való viszonyt. Mintha egyéni és kollektív (nemzeti) karakter, jellem, erkölcs, bűn és erény kérdése lenne az egész. Ezt az ellentmondást az teszi lehetővé, hogy Ady elkötelezettsége a „társadalmi progresszió” iránt nem volt olyan következetes és mély, mint amilyen szenvedélyes és líraian átélt.

Ebből a pozícióból következik a híres Ady-paradoxon is, a „hitetlen hit” Istenben. „...a polgárság és a munkásság olyan ateista már, mint a pinty, illetve mint a francia papok többsége. (...) Istenek alkonya van. (...) nincsenek örökkévaló istenek”, a modern kor mizerábilis emberlelkei „új istenek” felé keresik az utat. (Budapesti Napló, 1904. szeptember 21.) Az itt idézett Ady istene emberi teremtmény, képzet, mely objektív szükségszerűséggel hal el, hogy más képzet, új isten lépjen a helyébe. A költő Adynak viszont olyan Isten kell, aki sorsmeghatározó és sorsváltóztató erővel bír. Aki felelős azért a kollektív szubjektumért, a nemzetért, mely nagy küldetését vagy átkos sorsát betöltve Nyugatra, a jövőbe és megváltásba, avagy Keletre, a múltba, a tespedésbe, a pusztulásba, a kárhozatba viszi az országot. És Adynak, aki a nemzeti szubjektum fölé rendelt iránymutatóként értelmezte és értelmeztette magát,

kellett az Isten, aki őt erre a helyre rendelé, vagy akivel ő ebben a sorsjelölő szerepében egyként egységű. „Mert mi együtt kezdtük a húhót, (...) Te, Isten, mi egyek vagyunk:” (A kimérák Istenéhez).

Ady aktualitásának a kérdése – két (összefüggő) kérdés: Aktuálisak-e azon eszmék, melyeket képviselt? Aktuális-e az az iránymutató, sorsjelölő szerep, melyben képviselte őket? Az álláspontok minden tekintetben megoszlanak.

Veres András szomorúan állapítja meg, hogy „a »képviselési« líra általános elutasítása idején uralkodó közhangulatban” Ady esélyei nem túl jók, és ezen közhangulat reprezentatív megnyilvánulásaként Balassa Péter 1997-es szövegét idézi: „nagyon sokáig azt gondolta a baloldali hagyomány és hivatalosság, hogy Ady valaminek a kezdete. Ady nem valaminek a kezdete, hanem a XIX. század lezárása. Nyilvánvaló, hogy a XX. század Kosztolányival, Füst Milánnal és Kassákkal kezdődik, József Attilával folytatódik. (...) Az Ady-paradigma a Berzsenyi–Vörösmarty-paradigmának a vége.” Veres mindenesetre nem hiszi, hogy „kimondatott az utolsó szó ebben a kérdésben”.

Radnóti Sándor 1990 óta határozottan tagadja Ady aktualitását. A most fölújított, kiegészített 1990-es előadásának eredeti változatában még azt írta: nemigen talált Adynál olyan közéleti mondandót, amit erőltetés nélkül a mai (ti. az 1990-es) életre lehetne applikálni, „de az azóta eltelt időben egyre-másra azt tapasztalom, hogy Ady-sorokat applikálok mai helyzetekre”. Amit viszont Ady egyéniségének, szerepfelfogásának idegenségéről mondott 1990-ben, változatlanul érvényesnek tekint. „Ez a rendkívül erős egyéniség, ez a súlyos és el-

lentmondást nem tűró egyéniség idegen számunkra.” Ezt idézi Arató László, az 1990-es Radnóti-előadásból. És a mostani változatban is ezt olvassuk: „kíváncsós-e a mai magyar kultúrában az Ady-típus jelenléte. Nekem határozottan az a véleményem, hogy nem volna kíváncsós. (...) A »nagy elbeszélésnek«, a nemzeti költő mítoszának tekintetében is vége van. Csak ez teheti lehetővé, hogy valamely kultúrának, civilizációnak egy központi alakja lehessen. (...) Nincs egy világ, amelynek egy hőse lehetne, nincs egy nagy történet... hanem számos kis történet van: a pluralizmus kis történetei.” Radnóti írásából láthatjuk, hogy az objektív szükségszerűséget képviselő haladár és a nemzeti szubjektumot vezénylő vátesz elutasítása milyen szorosan összefügg egymással.

Ferencz Győzőnek egészen más a véleménye. Szerinte mindaz, amit Ady „a magyar ugarnak látott, lényegében nem változott a halála óta eltelt közel egy évszázad alatt. Riasztóan hasonló ellentmondások feszítik a társadalmat. Ady újság-cikkeinek aktualitása, úgy tűnik, mit sem változott. Naponta lehetne újraközölni őket a lapokban, és fel sem tűnne, hogy nem ma írta”. Am mindez csak a hírlapíróra vonatkozik, akinek Ferencz szerint nemcsak a mondandója, hanem a mentalitása is aktuális. Léven ellenzéki és provokatív, szabadelvű és független tollforgató akkor is, amikor kormánypárti lapnál kereste a kenyerét. Ellenben a költő fejedelmi póza, profetikus hangja nemhogy elavult, de Ferencz szerint nem is vehető komolyan. „A szerep, amit kitalált magának, mára idegen, szinte teljesen kiüresedett, és még csak nem is szórakoztató.”

Konok Péter rendkívül eleven és plasztikus leírást ad az önmagát

szimbólummá menedzselő Adyról, akinek elementáris hatása volt a maga idejében, de éppen ez a celebszerep magyarázza, hogy Ady figurája utóbb Petőfié és József Attiláé mögé szorult. Konok túlzásnak tartja, de azért hangsúlyos helyen idézi Márai Sándor megállapítását, miszerint „Ady a világirodalom legnagyobb ripacsa”.

Arató László is érzékelte Ady visszaszorulását, de úgy véli, az inga visszalendülőben van, a költő ismét aktuálisá válik. „Ma, amikor nyugatellenes, öntúlértéklő és bezárkózó mítoszok divatját éljük, szükség van Ady demokratikus nemzeti mítoszaira.” Eppen ma kellene leginkább az iskolában újra a Küldöm a frigyládát és a Csák Máté földjén típusú verseket tanítani, „hogy Adynak, a talán leginkább nemzeti költőnknek a hitelével lehessen jelezni, hogy a munkásmozgalom, a baloldaliság, a szocialista eszmék nem radirozhatók ki a magyar történelemből mint pusztaszo szovjet kényszerimportárak”. Az utóbbi másfél évtized aktuálisá teszi Ady „katasztrofizmusát”. Arató tanári tapasztalatai szerint „a fejedelmi Ady, a személyiség agressziója, a természetes arrogancia ma is sokaknál működik. A kamaszok gyakran tagadott autoritásigénye igenis erős befogadást motíváló tényező.”

Ady nagyságában és aktualitásában hinni két különböző dolog. Közvetett aktualitása természetesen minden jelentős alkotásnak és életműnek van. Máskülönben mitől lenne jelentős? A közvetlen aktualitást, a jelenbe átültethető, konkrét, tematikus igazságtartalmat viszont előbb-utóbb mindenképp elmossa az idő. „Az érdem itt koldusnak született, / és hitvány Semmiségre pompa vár.” Ehhez a két sorhoz Shakespeare nevezetes

LXVI. szonettjéből nyilván rengeteg jelenkori jelenséget kapcsolhatunk, amelyek viszont Shakespeare korában kapcsolódhattak hozzájuk, már aligha aktuálisak. Azok számára, akik a nyugatosságban, európaiságban, haladási irányban lényegesen mást látnak, mint Ady, az ő igazsága, haladáshite, humanizmusa közvetetté vált. Akiktől Ady nemzetfelfogása idegen, azok számára Ady heroikus harcának igazsága az ellenálló közeggel szemben közvetetté vált. Elvesztette nemzeti jellegét. Megmaradt az univerzális érvénye.

Akik hisznek a nemzetben mint kollektív, ostromozható, (ön)kritizálható szubjektumban, melynek karaktere, mentalitása van; akik hisznek a progresszió antikapitalista karakterében, szocialista távlatában, azok számára Ady aktuális. A sokféle cselekvőből összetett plurális kultúrnemzet liberális hívei számára (számomra) viszont csak nagy.

A kötet utolsó részében „kortárs költők Ady-ihleteit” találjuk. Annak a négy költőnek a verseit, aki a novemberi konferenciát záró kerekasztalánál ült. Veres András egy lábjegyzetben utal ezekre a versekre. Azt írja, hogy „bár Kemény István” szerint „az Ady-kultuszt kikezdte az idő... ő maga is írt Ady szellemében verseket. S felzárkózni látszanak hozzá az ifjabb költőnemzedék más tagjai is, így Kovács András Ferenc, Térey János és Erdős Virág.”

Aligha igazolható ez a „bár”. Nincs itt semmilyen ellentmondás. Se ellentmondás, se kultusz. A felsorolt költők valamennyien a kultuszából, a küldetésstudatából, a nagy elbeszéléséből, az úriságából, a „képviselési szerepéből”, az istenkedéséből kivetkőztetett, kiironizált, meggyötört, gyarló, ember-léptékű Adyt idézik meg. Aki persze szintén jelen van a saját költészetében.

Radnóti Sándor úgy fogalmaz, hogy Ady költészetének „distanciálatlansága az, ami talán a leginkább elidegenítő ma, mert mindannyian... distanciált személyiségek letünk... mindazt, amit mondunk, mindazt, amit cselekszünk, kívülről is tudnunk kell nézni.” Distanciálatlanul, minden távolságtartástól mentesen úgy kell megszólítani egy szóművész kollégát, ahogy például Ady Móricz Zsigmondot a Levél-félében: „Ezer kimondatlan magyar bánat, titok, / Szépség várja vágyón: Móricz beszélni fog. (...) Nyugat csapatjának keleti zászlója, / Mi nagy csatázásunk, nagy igazolója.” Vagy, ahogy Vitéz Mihályt ébresztette, ki „fényküllőzött fél magyar eget”: „Csokonai, híres Vitéz Mihály, Mindnyájunknak atyánknál atyábbja. / Te, pátriárkák ősdeli sarja, Te, (...) Te örök, ó s új hunn poétaság”.

Az ilyesféle kultuszos viszonyulások nemcsak Adyhoz, általában is ellehetetlenültek már. A Veres által emlegetett Kemény-versek leghíresebbike, A nullán kifejezetten provokatív, kultusz-romboló vers. Elég, ha a kezdetét idézzük föl: „Én, Ady Endre, minden idők legnagyobb költője, / aki rákényszerítettem betegségemet e világra...” A nullán nincs benne a kötetben. Benne van viszont Erdős Virág két verse, az Édes hazám és a Magyar gyerek gyógyítja. Mindkettő remek, mindkettőt az elárvult-nyomorult-bűnös-bűnhődő Magyarországnak képe köti össze Adyval, s mindkettő lírai hőse Adyval ellentétes pózt vesz föl. Az ország apacs-lánya alulról, a lehető legalulabbról viszonyul futtatójához, az Édes hazához. A gyógyító magyar gyerek pedig az „akármivel” gyógyít, se magyarságának, se gyógyító ténykedésének nincs semmilyen meghatározottsága, egyedisége, sorszerűsége, varázsos titka. Minden

morális, lelki és intellektuális minőség összeömlik abban a magyar gyerekekben.

Kovács András Ferenc Ady-versei az Ady-perspektívák, az Ady-távlatok temetői: „Miért hazudtad, Istenem, / Hogy Holnap tüzes hite zárna, / S nem régmúlt Mában vak gyalázat?” Ady „új eszmét forrongó” szemei „Kopárok s lakhatatlanok már...” (Csucsai fénykép: Ady-zsol-tár) „Ifjú szivekben tán már soha többé – / Csak huncutok és gonosz ostobák. (...) Nem virágzás, nem élet hőbörögtet – / És nem örök.” (Szent András hava) Az új walesi bárd – a Thököly út és a Stefánia sarkán – úgy mered a korba, „mint fakult, fád Ady-fénykép”. „Nem úr, cseléd sem ő, s a vers se szolgál, / Hullton hulló világgal semmi dolga”.

Nyerges Gábor Ádám verse, az Álltam egy hídon Ady „distanciálása” sorról-sorra. A lírai én az Ady lírai énjét gyilkoló disznófejű nagyúr disznófejét viseli, a Gangeszt csak képről nézi s úgyis koszosnak, undinak találja. „Úgy voltam vele, hogy/ – Ahogy már Mindennel. / Nem akarom tudni. / Valahogy majd csak lesz.”

Térey János visszavonja, bezárja a világnak rohanó, arcátlanul szabad, póráz nélkül csavargó, adys élethabzsolásban elnyűzott agarakat (Hátrébb az agarakkal). A kötetet záró verse, a Philosophy of sherpa pedig a mindenki fölött járó, állandó dőlés-, hullásveszélyben élő magányos, az Istennel határos csúcstámadó küldetésének alulnézetes (serpa-nézetes), kegyetlenül ironikus tagadása: „‘Meghágható hegy! Hübrisz és hó!’ / ‘Bérceid mihaszna, lásd!’ / ‘Sorszámot kell szerezniem itt fent.’ / ‘Tudod, idegesíti Istent / Minden csúcstámadás.’”

Hát, így. Adyhoz a tagadásán keresztül visz az út. Akkor kerülünk közel hozzá, ha lebontjuk, ami távol tart tőle.